

УДК 378.147

к. пед. н., доц. **Курач М.С.**
(НПУ імені М.П. Драгоманова)
Ємець О.П.
(КОГПА ім. Тараса Шевченка)

ПРОЦЕСУАЛЬНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ КОМПОНЕНТ МОДЕЛІ ХУДОЖНЬО-ПРОЕКТНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті обґрунтовується актуальність процесу педагогічного моделювання методичної системи формування у студентів художньо-проектних знань й умінь.

Виокремлюється процесуально-діяльнісний компонент зазначеної моделі. Розкриваються базові аспекти доцільного підбору форм, методів, прийомів і засобів навчання, використання яких передбачається в контексті реалізації процесуально-діяльнісного компонента моделі методичної системи формування у майбутніх учителів технологій художньо-проектних знань і умінь.

Значна увага приділяється характеристиці різних видів лекцій та особливостям організації практичних робіт у процесі вивчення «Художнього проектування» майбутніми учителями технологій.

Ключові слова: майбутні учителі технологій, художньо-проектна підготовка, педагогічне моделювання, навчальна діяльність, форми та методи навчання, художнє проектування.

There is substantiated actuality of pedagogical modeling process of methodical system formation of students' art and design knowledge and skills.

The procedural and activity component of the mentioned model is singled out. There are revealed the basic aspects of the reasonable selection of forms, methods, techniques and means of teaching, which using is expected in the context of procedure and activity component of methodical system formation realization of would be technology teachers' art and design knowledge and skills.

Much attention is paid to the characteristics of different types of lectures and organization peculiarities in the process of learning of «Art design» by would be teachers of technology.

Keywords: would be teachers of technology, art and project preparation, pedagogical modeling, training activities, forms and methods of teaching, artistic design.

Важливим етапом комплексного теоретико-методологічного підходу до формування художньо-проектних знань і умінь у майбутніх учителів технологій є її педагогічне моделювання. Проблемі моделювання об'єктів та явищ педагогічної дійсності присвячено чимало праць сучасних науковців [1; 2; 5; 6; 12 та ін.]. В усіх цих випадках автори, зазвичай, прагнуть виявити й обґрунтувати закономірності та принципи перебігу різних процесів і явищ. Найчастіше під моделлю (*лат. modulus* – міра, аналог, зразок) розуміють

об'єкт, який за певних умов може замінювати оригінал, відтворюючи при цьому його властивості та характеристики як в предметній (макет, пристрій, зразок та ін.), так і в знаковій формах (графік, схема, програма, теорія та ін.) [6]. У цьому контексті О. Дахін запропонував таке визначення: «Модель – це штучно створений об'єкт у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм або формул, який, будучи подібний до досліджуваного об'єкта чи явища, відображає та відтворює у спрощеному вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки та відношення між елементами цього об'єкта» [5, с. 12].

У нашому випадку вибір моделювання як методу дослідження пояснюється тим, що за допомогою моделі достатньо легко прослідкувати діалектичну залежність між елементами та підсистемами досліджуваної системи. Моделювання як метод пізнання набуває особливого значення, оскільки надає можливість синтезувати існуючі уявлення про досліджуваний об'єкт у логічній послідовності.

Пошук найбільш раціонального варіанту побудови моделі методичної системи формування у студентів художньо-проектних знань й умінь здійснювався на основі вивчення різних підходів до вибору моделі, описаних у науково-педагогічній літературі, науково-обґрунтованого передбачення майбутнього стану системи, її основних складників і компонентів на основі знання тенденцій її розвитку.

Мета створення зазначеної моделі полягає в розробці конструкції, що упредметнює абстраговану структуру й реальний проектований процес і результат, та в реалізації дослідження згідно з відповідним алгоритмом перебігу цього освітнього процесу. Таким чином, для того, щоб уявити досліджуваний процес в динаміці, нами була побудована й обґрунтована його логіко-змістова модель, яка дозволила відобразити: мету, концептуально-методологічні засади, структурні складники та компоненти, які завдяки створенню відповідних організаційно-педагогічних умов, використанню навчально-методичного супроводу і засобів педагогічного моніторингу уможливають отримання прогнозованого результату – високого рівня сформованості художньо-проектних знань і умінь у майбутнього вчителя технологій.

Розроблена нами модель методичної системи формування у майбутніх учителів технологій художньо-проектних знань й умінь містить такі *структурні складники*:

- цільовий складник – зумовлений тим, що мета в діяльності педагога визначає вибір способів і дій та виступає як засіб управління, порівняння результатів цих дій з прогнозованими результатами. З іншого боку, цей складник спрямований на виховання інтелектуальних мотивів, що ґрунтуються на усвідомленні студентами значущості художньо-проектних знань і умінь для майбутньої професійно-педагогічної діяльності;

- організаційно-управлінський складник – пов'язаний з раціональним підбором організаційної системи та різних методів організації навчання і творчої художньо-проектної діяльності студентів, а також з управлінням якістю освітнього процесу на кожному з етапів навчання за допомогою спеціально розробленого для цього матеріально-технічного та методичного забезпечення;

- змістовно-процесуальний складник – визначає стійкий, послідовний і цілеспрямований характер перебігу процесу формування у майбутніх учителів технологій художньо-проектних знань й умінь. Основна функція цього складника – створення організаційно-педагогічних умов для формування у студентів художньо-проектних знань умінь.

З огляду на обґрунтовану актуальність процесу педагогічного моделювання методичної системи формування у студентів художньо-проектних знань й умінь, на подані короткі характеристики її компонентів, а також на висвітлення в попередніх публікаціях змісту окремих її складових вважаємо за доцільне розкрити в цій статті суть процесуально-діяльнісного компонента зазначеної моделі.

Тому метою статті є визначення ефективного дидактичного інструментарію: доцільного підбору форм, методів, прийомів і засобів навчання, реалізація яких передбачається в контексті реалізації процесуально-діяльнісного компоненту моделі методичної системи формування у майбутніх учителів технологій художньо-проектних знань і умінь.

Процесуально-діяльнісний компонент містить технологію формування у студентів художньо-проектних знань і умінь, що складається з сукупності методів, форм організації, засобів навчання і способів творчої художньо-проектної діяльності та здійснюється на основі педагогічної взаємодії у творчому інформаційно-розвивальному середовищі.

У працях Л. Виготського зазначається, що процеси навчання здійснюються не самі по собі, а лише тоді, коли мають діяльнісні форми та відповідний зміст [4]. Крім цього, процес навчання і розвитку людини забезпечує діяльність, яка, на думку С. Рубінштейна, характеризується процесуальністю, динамічністю, неперервністю [11].

Крім цього, навчальну діяльність студента зумовлює професійна спрямованість. «Порівняно з процесами учіння та навчання на інших рівнях системи освіти, процес формування і виховання особистості у ВНЗ містить ширший діапазон як дидактичних, виховних, так і продуктивних взаємовідносин між викладачем і студентом. Цей процес продуктивний, оскільки він опосередкований наукою, і в ньому виникають суспільно та науково значущі результати», – вважає В. Ортинський [7, с. 223].

Л. Подоляк зазначає, що проблема формування навчальної діяльності – це перш за все процес становлення суб'єкта цієї діяльності. Основними характеристиками суб'єкта навчальної діяльності є мотивація, цілеспрямованість, активність, самостійність. Психологічну характеристику студента як суб'єкта навчальної діяльності слід розпочати з аналізу її мотиваційно-цільової основи, оскільки цілі, потреби, цінності та мотиви є її системоутворювальною ланкою [9].

Навчальний процес у ВНЗ здійснюється в умовах спільної діяльності студентів і викладачів, при цьому студент виступає як активний суб'єкт пізнавальної діяльності. Разом з тим керівна роль залишається за викладачем, який добирає форми, засоби та методи навчання. Адже успіх навчання залежить від правильного визначення його цілей і змісту, а також способів досягнення цих цілей, тобто *методів навчання* (від грец. *methodos* – спосіб пізнання, шлях дослідження) [1]. Класичними для вітчизняних педагогів

стали класифікації методів навчання, запропоновані А. Алексюком, Ю. Бабанським, В. Бондарем, І. Лернером, М. Скаткіним. Саме класичного підходу ми дотримуємось у процесі реалізації процесуально-діяльнісного компонента моделі методичної системи формування у майбутніх учителів технологій художньо-проектних знань і умінь, хоча й пропонуємо ряд прогресивних методик навчання.

Процесуально-діяльнісний компонент формування у майбутніх учителів технологій художньо-проектних знань і умінь передбачає використання адекватних, дидактично обґрунтованих форм, методів і засобів навчальної діяльності. Розглянемо їх більш докладно.

За І. Підласим, «Форми організації навчання (організаційні форми) – це зовнішній вияв узгодженої діяльності вчителя й учнів, який здійснюється у певному порядку та режимі» [8, с. 519]. Вони не мають соціальної зумовленості, виникають й удосконалюються у зв'язку з розвитком дидактичних систем. Організаційні форми навчання класифікуються за кількістю студентів, місцем проведення, тривалістю навчальних занять, дидактичною метою тощо. У межах різних організаційних форм навчання викладач забезпечує активну пізнавальну діяльність студентів, переважно використовуючи фронтальну, групову й індивідуальну форми організації навчального процесу.

Фронтальна робота передбачає спільну діяльність студентів усієї групи: педагог одночасно для усієї аудиторії викладає навчальний матеріал, ставить однакові завдання, а студенти розв'язують одну спільну проблему або опановують загальну тему. Фронтальна форма організації навчальної діяльності забезпечує спільне просування студентів в учінні, проте вона не може бути універсальною, оскільки недостатньо враховуються здібності, рівень творчого, інтелектуального розвитку та інші якості та психофізіологічні особливості кожного студента.

При *груповій роботі* навчальна група ділиться на декілька міні-колективів (бригад, ланок), які виконують однакові або різні завдання. Ланкова форма здебільшого передбачає організацію навчальної діяльності міні-груп студентів чисельністю 4–6 осіб на постійній основі, а бригадна – при тій же кількості студентів, формується на тимчасових засадах для виконання конкретних навчальних завдань (наприклад, розробка проекту дитячого ігрового майданчика, який містить певну кількість об'єктів проектування). Досвід свідчить, що групову навчальну роботу часто застосовують при виконанні комплексних практичних робіт з художнього проектування, а також на семінарських заняттях з методики навчання під час засвоєння, повторення, застосування, узагальнення та систематизації теоретичних знань з організації творчої художньо-проектної діяльності школярів. Варто зазначити, що саме групова робота студентів створює сприятливі виховні можливості, привчає до колективної творчої діяльності, формує активну життєву позицію, розширює комунікативні зв'язки тощо.

При *індивідуальній роботі* кожен студент отримує індивідуальне завдання, яке виконується незалежно від інших. Індивідуальна форма організації навчальної діяльності передбачає високий рівень пізнавальної активності та самостійності, тому особливо доцільна для творчих видів робіт, в яких можуть яскраво проявитися індивідуальні особливості й можливості студентів. При

одній і тій же меті навчання, підібравши систему індивідуалізованих завдань, можна відрегулювати темп навчальної роботи відповідно до індивідуальних здібностей і нахилів студента. Індивідуальна робота має особливе значення для формування потреби в самоосвіті та набутті вмінь самостійної роботи над творчим проектом. Крім цього, індивідуальну роботу застосовують в умовах комп'ютеризованого навчання, а також для перевірки якості сформованих у студентів художньо-проектних знань і умінь.

Фронтальна, групова й індивідуальна форми роботи студентів створюють різні можливості для реалізації освітніх, виховних і розвивальних функцій навчання, а їх вибір зумовлюється особливостями навчальних дисциплін «Художнє проектування» та «Основи теорії і методики творчої художньо-проектної діяльності школярів», структурою і змістом навчального матеріалу, особливостями методики проведення занять, специфікою академічної групи або творчого міні-колективу студентів.

До організаційних форм навчання (видів навчальних занять), які одночасно є способами неперервного управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів, належать: лекції, семінари, спецсемінари, колоквиуми, лабораторні роботи, практикуми та спецпрактикуми, самостійна і науково-дослідницька робота, технологічна, педагогічна (виробнича) та дипломна практики, курсове і дипломне проектування тощо.

Провідною ознакою класифікації організаційних форм навчання служать дидактичні цілі, які визначаються повнотою циклу педагогічного управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів. Цикл передбачає підготовку студентів до оволодіння інформаційним матеріалом, засвоєння нової навчально-пізнавальної інформації, виконання вправ і розв'язування завдань для оволодіння уміннями та навичками, контроль і коригування навчальних досягнень. Зазвичай, кожна організаційна форма навчання має декілька дидактичних цілей, проте з-поміж них можуть бути виділені провідні, в яких міститься головне призначення тієї чи іншої організаційної форми. Наприклад, лекція дозволяє розв'язати комплекс дидактичних цілей – подання нових знань, їх систематизація, узагальнення тощо, а її головна дидактична мета полягає у представленні змістовної навчально-пізнавальної інформації. На практичних заняттях у студентів закріплюються та систематизуються набуті теоретичні знання, а провідною дидактичною метою є формування практичних умінь і навичок, наприклад, у здійсненні етапів творчої художньо-проектної діяльності, які у взаємозв'язку з теоретичною підготовкою становлять неподільне художньо-проектне знання.

Основним завданням теоретичної підготовки майбутнього вчителя у галузі художнього проектування, безумовно, є повідомлення йому сукупності знань про форму, колір, композицію, орнамент, декор, закони, закономірності та принципи композиційних побудов, етапи і стадії художньо-проектної діяльності. Проте для того, щоб студент продуктивно працював, він повинен не лише знати, а й уміти та виявляти непереборне бажання користуватися цими знаннями. Тому навчити студента користуватися знаннями можна лише увівши його у світ теоретико-методологічного систематизованого мислення, дослідницької роботи, специфічної для кожної галузі знань.

З-поміж вище перерахованих форм навчальної роботи у педагогічному ВНЗ головна роль у теоретичній підготовці відводиться *лекції*. Лекція (від лат.

lection – читання) виконує три основні функції – інформаційну (повідомляє необхідні відомості), стимулюючу (викликає інтерес до теми), виховну і розвивальну (дає оцінку явищам, розвиває мислення тощо). Іноді виділяють орієнтувальну, роз'яснювальну і переконувальну функції лекції [3].

За структурою лекції можуть відрізнятися одна від іншої, що залежить від змісту та характеру навчального матеріалу. Однак існує загальний «структурний каркас», який використовується у будь-якій лекції – це повідомлення плану лекції та його чітке дотримання. План містить назви основних вузлових питань лекції, які можуть служити в майбутньому для складання питань для контрольних робіт або екзаменаційних білетів.

Традиційна лекція зазвичай називається інформаційною, хоча й має низку різновидів. Так, вступна лекція з дисципліни «Художнє проектування» знайомить студентів з метою і призначенням курсу, його роллю та місцем у системі навчальних дисциплін напряму підготовки «Технологічна освіта». Далі подається короткий огляд курсу, ставляться наукові проблеми, висувуються гіпотези, розглядається ретроспектива становлення художньо-проектної діяльності, окреслюється сучасний стан, намічаються стратегічні напрями розвитку. Важливим є розкриття життєвого і творчого шляху відомих теоретиків і практиків, які здійснили вагомий внесок у теорію дизайну, сприяли ефективному розвитку світової практики трансформації предметного середовища людини. Варто також наголосити на особливостях художньо-проектної діяльності професійних дизайнерів та організації роботи в дитячих творчих колективах, тобто у вступній лекції важливо пов'язати теоретичний матеріал з практикою майбутньої професійно-педагогічної діяльності вчителя технології в умовах сучасної загальноосвітньої школи або позашкільного навчального закладу.

Подібна лекція допомагає студентам отримати загальне уявлення про навчальну дисципліну «Художнє проектування», орієнтує їх на систематичну роботу над конспектами, основною і допоміжною літературою, знайомить з методикою організації та здійснення творчої художньо-проектної діяльності.

Оглядово-повторювальні лекції з художнього проектування читаються наприкінці розділу або курсу в цілому й узагальнюють теоретичні положення, що становлять науково-понятійне підґрунтя розділу або курсу, виключаючи деталізацію та другорядний навчальний матеріал. Зміст такої лекції має стати своєрідною квінтесенцією курсу, його змістовим ядром. Варто наголосити, що оглядово-повторювальні лекції – це не стислий конспект, а логічна систематизація знань про теорію і практику художнього проектування, представлена на більш високому рівні узагальнення з використанням асоціативних зв'язків.

Розвиток вітчизняної системи вищої педагогічної освіти, її гуманізація та гуманітаризація, тенденції до орієнтації на окрему людину, реалізації її творчого потенціалу зумовили розробку і появу нових лекційних форм, таких як проблемна лекція, лекція удвох (дуальна), лекція-візуалізація, лекція-прес-конференція та ін. Здійснимо спробу коротко охарактеризувати нові варіанти подачі лекційного матеріалу, спрямовані як на інтенсифікацію навчального процесу, так і на розвиток особистісних якостей студентів.

У процесі читання *проблемної лекції* з художнього проектування, на відміну від інформаційної лекції, на якій подається та пояснюється готова

інформація, що підлягає запам'ятовуванню, нові художньо-проектні знання вводяться як невідоме, яке необхідно студентам самостійно «відкрити» для себе. Завдання викладача – створивши проблемну ситуацію, стимулювати студентів до пошуку розв'язання проблеми, крок за кроком підводячи їх до поставленої мети. Головна умова – реалізувати принцип проблемності при відборі й обробці змісту лекційного матеріалу та його розгортанні безпосередньо на лекції у формі діалогічного спілкування. За допомогою проблемної лекції забезпечуються розвиток теоретичного мислення, пізнавального інтересу до змісту навчальної дисципліни, мотивація до творчої діяльності, корпоративність тощо.

Лекція-візуалізація виникла як результат пошуку нових можливостей реалізації принципу наочності. Психолого-педагогічні дослідження свідчать, що наочність не лише сприяє успішнішому сприйняттю та запам'ятовуванню навчального матеріалу, а й дозволяє глибше проникнути в сутність пізнаваних явищ. Це відбувається за рахунок взаємодії обох півкуль головного мозку, а не лише лівої, логічної, яка зазвичай впливає на освоєння точних наук. Права півкуля, що відповідає за образно-емоційне сприйняття, починає активно працювати саме при візуалізації поданої інформації.

Візуалізована лекція – це спосіб подання усної інформації, перетвореної у візуальну форму. Відеоряд, будучи сприйнятим й усвідомленим, зможе служити підґрунтям адекватних думок і практичних дій. Викладач повинен виконати такі демонстраційні матеріали, використати спеціальні форми наочності, які не лише доповнюють словесну інформацію, а й безпосередньо виступають її носіями. Підготовка такої лекції полягає в реконструюванні, перекодуванні змісту лекції або її частини у візуальну форму (світлини, малюнки, клаузури, креслення, схеми, діаграми та ін.) з метою подання студентам через мультимедійні пристрої. Читання лекції-візуалізації здійснюється у формі розгорнутого коментування підготовлених відеоматеріалів, які повинні забезпечити: по-перше, систематизацію наявних знань; по-друге, засвоєння нової інформації; по-третє, створення і розв'язання проблемних ситуацій; по-четверте, демонстрування різних способів візуалізації.

Процес формування у студентів художньо-проектних знань й умінь передбачає проведення комплексу практичних занять, які призначені для поглибленого вивчення дисципліни «Художнє проектування», вироблення у студентів навичок застосування отриманих теоретичних знань для розв'язання практичних завдань у процесі співтворчості з викладачем і одногрупниками.

Практичні заняття з художнього проектування покликані поглиблювати, розширювати, деталізувати теоретичні знання, отримані на лекції в узагальненій формі, а також сприяти виробленню навичок професійної діяльності зі створення художніх проектів з наступною їх реалізацією в матеріалі у вигляді моделі, макета, прототипу або готового виробу. Вони розвивають наукове мислення, мову, моторику рук, естетичний смак, творчі здібності, дозволяють перевірити рівень теоретичних знань студентів і виступають для викладача важливим засобом оперативного зворотного зв'язку.

План практичних занять має відповідати загальним ідеям і спрямованості лекційного курсу та співвідноситися з ним логічною послідовністю тем. Структура практичного заняття здебільшого однотипна та містить: 1) вступне слово викладача; 2) відповіді на запитання студентів за умови виникнення труднощів в усвідомленні змісту навчального матеріалу або способів реалізації практичного завдання; 3) практичну частину; 4) підсумкове слово викладача. Розмаїття форм проведення подібних занять зумовлене власне практичною частиною: це можуть бути дискусії, доповіді, обговорення рефератів, тренувальні вправи, спостереження, експериментування з матеріалом, формою, кольором, декором тощо.

Головна мета практичної частини курсу «Художнє проектування» – за допомогою комплексу завдань ознайомити студентів з головними формотворними чинниками, основами композиції і кольорознавства, спрямованими на створення цілісної та гармонійної форми предмета або комплексу предметів, сформувати художньо-графічні уміння виконання проектів об'єктів навколишньої дійсності. Практична частина курсу спрямована на закріплення теоретичного матеріалу лекцій, формування умінь графічно організувати дво- і тривимірний простір, розвиток відчуття масштабності, пропорцій, ритму, контрасту і нюансу, вироблення умінь виявляти й аналізувати різні властивості просторової форми.

Для визначення структури та змісту практичних завдань нами виділені такі основні положення:

1. Уся система практичних завдань має відповідати принципу послідовного ускладнення, тобто властивості та закономірності, набуті при розв'язанні попередніх завдань, включаються в кожне наступне нове завдання. Якщо студенти зрозуміють, що усі їх навчальні можливості вичерпані, то різко впаде рівень мотивації, тому слід організовувати практичні заняття так, щоб вони постійно відчували наростання складності виконуваних завдань і позитивні емоції від переживання власного успіху в учінні, були зайняті напруженою творчою працею, пошуками правильних й оригінальних розв'язків поставлених завдань. Важливе значення мають індивідуальний підхід і продуктивне педагогічне спілкування, адже студенти повинні отримати можливість виявити свої здібності, розкрити творчий потенціал. Тому при розробці завдань і плану практичних занять необхідно враховувати рівень підготовки, психофізіологічні особливості й інтереси кожного студента. У цьому випадку викладач має виступати у ролі тьютора – консультанта і наставника, який на основі отримання загальної характеристики щодо властивостей, можливостей та здібностей студентів, вивчає їхні навчальні потреби, знає про труднощі, які виникають, коригує складність практичних завдань, сприяючи їх успішній реалізації.

2. Практичні завдання повинні бути спрямовані на їх достатньо швидке виконання, даючи можливість виявити ті чи інші закономірності, сприяти розвитку творчого мислення й естетичного смаку студентів. Техніка виконання практичних завдань не має бути ускладненою, оскільки основна увага студентів повинна спрямовуватися на пошук творчого розв'язання поставленої проблеми. Практично усі завдання, навіть на перший погляд суто репродуктивні, мають містити елементи творчої діяльності, а об'єкти, що

містяться у завданнях з художнього проектування, підбиратися з урахуванням педагогічної спрямованості підготовки майбутніх учителів технологій.

3. Особлива увага має звертатися на максимальне наближення усіх практичних завдань до реальної практики художнього проектування, дотримання усіх етапів і стадій творчої художньо-проектної діяльності.

Окрім теоретичних знань, отриманих студентами на лекціях, кожне практичне завдання має супроводжуватися пояснювальною бесідою викладача, мета яких – розкриття змісту практичного завдання, тобто основних способів його розв'язання, зв'язку з попередніми і наступними завданнями, ролі та значення певного засобу виразності та його місця в системі художнього проектування серед інших формотворчих чинників, пояснення завдання на прикладі кращих творів архітектури, декоративно-ужиткового мистецтва чи дизайну.

Досвід організації творчої художньо-проектної діяльності засвідчує, що набуття студентами образотворчих (художньо-графічних) умінь і навичок – процес складний та цікавий, бо пов'язаний з розвитком таких якостей особистості, як спостережливість, образне мислення, зорова пам'ять, відчуття форми, лінії та кольору тощо. Оволодіння засобами виразності вимагає від студента підвищеної уваги, зосередженості, завзятості та працьовитості. Практичні заняття необхідно будувати таким чином, щоб студентові доводилося проявляти неабияку силу волі та стійкість характеру, щоб кожне наступне навчальне завдання ставало для нього новим цікавим випробуванням. Враховуючи низький рівень підготовленості майбутніх учителів технологій у галузі рисунка і композиції, значне місце в художньо-графічній підготовці мають займати нетрадиційні способи отримання зображень (різні відбитки, аплікації, вирізування, колажі та ін.), а побудова наочних зображень – здійснюватися за правилами перспективних й аксонометричних проєкцій.

Між лекціями та практичними заняттями завжди планується *самостійна робота* студентів, яка передбачає вивчення конспекту лекцій, пошук додаткової інформації з різноманітних джерел і підготовку до практичних занять. Тому паралельно виконанню аудиторних практичних завдань, з метою закріплення вивченого матеріалу, студентам потрібно видавати завдання на самостійне опрацювання. Саме виконання домашнього завдання – одна з поширених форм навчального процесу, яка передбачає самостійну підготовку студентів відповідно до навчальної програми курсу «Художнє проектування».

Щоб домашнє завдання служило ефективним засобом поглиблення знань студентів, варто використовувати найрізноманітніші прийоми виконання завдань, зокрема: замальовки побутових виробів, транспортних засобів, будівель і споруд, об'єктів графічного дизайну та ін.; аналіз форм, конструктивних елементів, гармонійної кольорової гами, декоративного оздоблення об'єктів тощо.

Будь-яка форма навчальної діяльності студента повинна передбачати використання викладачем того або іншого методу навчання та (або) їх поєднання. У дослідженні та практичній реалізації науково-теоретичних положень процесуально-діяльнісного компоненту моделі методичної системи формування у майбутніх учителів технологій художньо-проектних знань і

умінь нами здебільшого використовувалися загальнодидактичні методи, а саме: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний і дослідницький.

Підготовка майбутніх учителів технології у галузі художнього проектування, зазвичай, розпочинається з використання *пояснювально-ілюстративного методу*, який полягає в поданні інформації різними способами – зоровим, слуховим, мовним та ін. Можливі форми цього методу – повідомлення інформації (розповідь, лекція, бесіда), демонстрування різноманітного наочного матеріалу, у т. ч. за допомогою мультимедійних пристроїв. Викладач організовує сприйняття навчального матеріалу, студенти намагаються усвідомити новий зміст, збудувати доступні зв'язки між поняттями, запам'ятати інформацію з метою подальшого практичного використання. Недоліком цього методу є те, що характер пізнавальної діяльності студентів залишається одним і тим же – сприймання, осмислення, запам'ятовування. Хоча слід визнати, що без цього методу неможливо забезпечити жодної цілеспрямованої дії студента, які ґрунтуються на певному мінімумі його знань про мету і завдання, порядок й об'єкт дії.

Якщо пояснювально-ілюстративний метод спрямований на засвоєння знань, то для формування практичних умінь і навичок художньо-проектної діяльності необхідно використовувати *репродуктивний метод* багаторазового відтворення дії. Саме відтворення та повторення способу діяльності згідно з практичними завданнями є головною ознакою репродуктивного методу навчання. Певну роль при цьому відіграє алгоритмізація як головний прийом репродуктивного методу. Різноманітні форми репродуктивного методу (вправи, розв'язання стереотипних завдань, повторення опису наочного зображення об'єкта тощо) передбачають застосування тих же засобів, що й у пояснювально-ілюстративному методі – слово, унаочнення, практична робота тощо.

Вправи – це короткі, сфокусовані види діяльності студентів, націлені на формування та розвиток конкретних умінь і навичок. Тривалість вправ може бути різною та залежить від змісту й обсягу практичного завдання. Вони можуть бути спрямовані на формування загальних художньо-графічних навичок (наприклад, виконання світлотіневих розтяжок, «золотого перерізу», різноманітних перспектив, текстових написів, стилізованих зображень, орнаментів тощо), розвиток умінь здійснення аналізу об'єкту проектування, виконання прийомів роботи різними інструментами (олівець, перо, пензель та ін.) та матеріалами (туш, чорнило, акварель, гуаш та ін.). Слід наголосити, що вправи у процесі практичних занять із художнього проектування використовують як окремі види діяльності і (або) як частину творчого проекту. В останньому випадку, в міру виникнення потреби, вони виконуються до початку або у процесі реалізації творчого проекту (наприклад, вправи на підбір колірних гармоній, асоціацій тощо).

Пояснювально-ілюстративний і репродуктивний методи не забезпечують необхідного рівня розвитку творчих здібностей та розкриття потенційних можливостей студентів. Метод навчання, спрямований на самостійне розв'язання студентами завдань творчого характеру, називається *дослідницьким*. У процесі розв'язання кожного окремого практичного завдання цей метод передбачає виявлення однієї або декількох сторін творчої діяльності студента. При цьому важливо забезпечити доступність завдань, їх

диференціацію залежно від рівня підготовленості студента. Сутність дослідницького методу полягає у творчому здобутті знань і самостійному пошуку способів творчої діяльності. Варто підкреслити, що цей метод при вивченні курсу «Художнє проектування» повністю побудований на самостійній роботі студента. Дослідницький метод найчастіше використовується у процесі аналізу передпроектної ситуації, вибору, обґрунтування і розроблення пропозицій щодо об'єкту проектування. Реалізація цього методу у навчальному процесі стимулює студентів до творчого набуття і застосування отриманих знань і практичних умінь, допомагає опанувати способи наукового пізнання.

До специфічних методів навчання художнього проектування можна віднести дизайн-аналіз [10]. Мета дизайн-аналізу – зрозуміти, чому виріб такий, яким він є, а не інакший. Спроба проникнути у задум дизайнера допомагає студентам усвідомити процес проектування, конструювання та виготовлення виробу. Студент аналізує виріб або порівнює декілька подібних виробів і намагається зрозуміти, чому саме ця форма, матеріал, технологія виготовлення, функціональне призначення були обрані проектантом. Такий спосіб дизайн-аналізу призводить до тривалих пошуків естетичних, ергономічних чинників, маркетингового дослідження матеріалів і способів виробництва; дає можливість студентам розглянути соціальні й економічні умови розробки, виготовлення й експлуатації виробу. Цей метод може бути використаний при вивченні різних тем курсу «Художнє проектування». Наприклад, при вивченні теми «Загальні відомості про кольори та світло» об'єктом дизайн-аналізу можуть бути різні вироби з погляду їх колірного вирішення залежно від різних умов експлуатації, ергономічних властивостей тощо.

Крім методів навчання, існують методи творчості та інтерактивні методи, які сприяють студентам у пошуку нових оригінальних ідей у процесі реалізації етапів художнього проектування. Це, зокрема:

1. *Метод мозкової атаки*. Студенти підбираються так, щоб вони були незалежними, особисто не зацікавленими у реалізації запропонованого завдання. Вони повинні мати лише загальне уявлення про зміст завдання, знати і розуміти шляхи його розв'язання (пізніше викладач може дати свій висновок про ці ідеї, розвинути або розкритикувати їх). Пропонується вільно висловлювати свої думки. Чимало ідей здебільшого виявляються безрезультатними, проте сам процес народження ідей та їх висловлювання повинні відбуватися так, щоб пропозиції якнайшвидше виникали одна за одною. Особливість цього методу полягає в швидкому генеруванні значної кількості різноманітних ідей, тобто важлива саме кількість ідей, коли одна навіть найфантастичніша ідея породжує іншу, більш реалістичну.

2. *Метод інверсії*. Передбачає відмову від попередніх поглядів на типові завдання, ставлення до його реалізації з нових позицій. Сутність методу – перевернути усе «догори дном», вивернути навиворіт, поміняти місцями. Наприклад, якщо певна деталь виробу традиційно розташовувалася горизонтально, то її ставлять вертикально або похило (розміщення кишень чи застібок на одязі, розташування механізмів або деталей у транспортному засобі тощо).

3. *Метод аналогії*. Передбачає пошук способів розв'язання завдання за аналогією з раніше відомими, тобто такими способами, що зустрічаються у природі, техніці, художній літературі, мистецтві, ремеслах та ін. З літературного або іншого джерела береться реальна або фантастична ідея чи образ, який втілюється у завданні при виконанні об'єкту проектування.

4. *Метод емпатії*. Слід зазначити, що емпатія – це ототожнення, ідентифікація особистості однієї людини з особистістю іншої на основі емоційного співпереживання. Цим терміном також визначають, наприклад, ідентифікацію людини з деталлю чи предметом, процесом або явищем. Завдання полягає в тому, щоб «стати» предметом і з його позиції, його погляду подивитися, що можна зробити для розв'язання проблеми. Емпатія вимагає від студента певного входження в образ, артистизму. Досвід свідчить, що не всі студенти можуть успішно використовувати цей метод, адже для його реалізації студент має бути людиною артистичною, природно обдарованою, розкріпаченою.

6. *Метод фантазії*. Часто роздуми студентів про бажане, нереальні речі, явища або процеси можуть наштовхнути на нову проектну ідею, що дозволить успішно виконати поставлене завдання.

7. *Метод нових комбінацій* – полягає у використанні нових співвідношень між різними параметрами, переважно такими, що не були раніше пов'язаними один з одним. Часто нова комбінація призводить до створення нових виробів на зразок трансформерів.

При виборі найкращого способу навчально-пізнавальної діяльності з метою досягнення максимально можливого для конкретної ситуації рівня її функціонування важливо дидактично обґрунтовано застосовувати описані вище організаційні форми та методи навчання і творчої художньо-проектної діяльності. Практика свідчить, що їх раціональне й адекватне використання сприятиме оптимізації процесу формування у майбутніх учителів технологій художньо-проектних знань і умінь. Для активізації навчально-пізнавального процесу студентів разом із вище розглянутими методами важливо використовувати методи комп'ютеризованого навчання, комплексна розробка яких може бути однією з перспектив подальших розвідок із акцентованої у статті проблематики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития : инновационный курс / В. И. Андреев. – Казань : Изд. Казанского ун-та, 2006. – 567 с.
2. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія / В. Ю. Биков. – К. : Атіка, 2009. – 684 с.
3. Бондар В. І. Дидактика : підручник [для студ.] / В. І. Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
4. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский; под ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1991 – 479 с.
5. Дахин А. Н. Педагогическое моделирование : монографія / А. Н. Дахин. – Новосибирск : Изд. НИПКиПРО, 2005. – 230 с.
6. Лодатко Є. О. Моделювання педагогічних систем і процесів : монографія / Є. О. Лодатко. – Слов'янськ : СДПУ, 2010. – 148 с.

7. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : підручник / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
8. Подласый И. П. Педагогика : Новый курс : учебник [для студ. пед. вузов] в 2 кн. / И. П. Подласый. – М. : Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 1999. – Кн. 1 : Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.
9. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи : навч. посіб. [для магістрантів і аспірантів] / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К. : ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320 с.
10. Розенсон И. А. Основы теории дизайна : учебник для вузов. / И. А. Розенсон. – СПб. : Питер, 2013. – 256 с.
11. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : учеб. пособ. [для студ. высш. учеб. завед.] / С. Л. Рубинштейн. – СПб : Питер, 2006. – 713 с.
12. Уваркіна О. Базова модель української освіти / Олена Уваркіна // Рідна школа – 2012. – № 6. – С. 9–12.

Рецензент: д. т. н. проф. Пашечко М. І.